

PŘÍBĚH JEŽÍŠE VYPRÁVĚNÝ JEHO MATKOU

COLM TÓIBÍN

Mariina závěť

MLADÁ FRONTA

FINALISTA
BOOKER
PRIZE 2013

colm tóibín
Mariina závěť

Přeložil Richard Podaný

MLADÁ FRONTA

*Vydavatel děkuje za laskavou finanční podporu
překladatelskému fondu
Ireland Literature Exchange, Dublin, Irsko.
www.irelandliterature.com
info@irelandliterature.com*

Copyright © 2014 by Colm Tóibín
Translation © Richard Podaný, 2015

Věnuji
Loughlinu Deeganovi
a Denisi Loobymu

Přicházejí teď častěji, oba dva, a při každé návštěvě jako by měli méně a méně trpělivosti se mnou i se světem. Je v nich něco dychtivého a hrubého, krev jim vře surovostí a já jsem už něco takového zažila a dokážu to vycítit, jako to vycítí lovené zvíře. Na mě teď ale nikdo štvanič nepořádá. Už ne. Pečují o mě, tiše se mě vyptávají, pozorují mě. Myslí si, že nechápu složitost jejich tužeb. Jenže mně teď neunikne nic; jen spánek. Jen spánek mi uniká. Možná jsem na spánek příliš stará. Anebo už nemám spánkem co získat. Možná nepotřebuji ani snít, ani odpočívat. Možná moje oči vědí, že se brzy zavřou navždy. Když nebude zbytí, zůstanu vzhůru. Projdu tou chodbou, projdu jí se svítáním, až ráno vsune do tohoto pokoje světelné paprsky. Mám svoje důvody,

abych se dívala a čekala. Před posledním odpočinkem přichází tohle dlouhé probuzení. A mně stačí vědět, že to skončí.

Oni si myslí, že nechápu, co že to ve světě pomalu narůstá; myslí si, že nevím, kam směřují jejich otázky, že jsem si nepovšimla krutého stínu podrážděnosti, který přichází v jejich tvářích jako skrytý pod kápí, anebo ukrytý v hlasu, když řeknu něco mlhavého nebo pošetilého, něco, co nás nikam nevede. Když jako bych si nepamatovala na něco, co si podle nich pamatovat musím. Jsou příliš uzamčení ve svých objemných a neukojitelných touhách, příliš otupělí pozůstatky hrůzy, kterou jsme tehdy cítili všichni, než aby si všimli, že si pamatují všechno. Paměť mi plní tělo stejně jako krev a kosti.

Dělá mi dobře, když mě živí a platí mi za šaty a chrání mě. A na oplátku pro ně udělám, co budu moci, ale o nic víc. Stejně jako nejde za druhého dýchat nebo nejde pomáhat srdci druhého, aby tlouklo, či jeho kostem, aby neslábly, či jeho tkáním, aby se nesvraštěly, ani já nemohu říct víc, než říct dokážu. A vím, jak velice

je to znepokojuje, a mohla bych se nad tím pou-
smát, nad tou upřímnou potřebou nejapných
historek nebo ostrých, jednoduchých schémat
ve vyprávění o tom, co se nám všem stalo, jenže
já jsem se už usmívat zapomněla. Už nemám
potřebu se usmívat. Stejně jako jsem už neměla
potřebu plakat. Svého času jsem si myslela, že
mi vlastně žádné slzy nezbyly, že jsem je vypo-
třebovala do poslední, ale mám to štěstí, že se
mě podobné pošetilé myšlenky nikdy neudrží
dlouho a rychle je nahradí to, co je pravdivé. Slzy
se vždycky najdou, když je hodně potřebujete.
Slzy vytváří tělo. Já už slzy nepotřebuji, a to by
měla být úleva, jenže já nevyhledávám ani úlevu,
chci jen samotou a trochu chmurného uspokojení,
jež přichází s jistotou, že už neřeknu nic, co by
nebyla pravda.

Z těch dvou, co za mnou přicházejí, byl jeden
s námi až do konce. Tehdy byl občas laskavý, byl
ochoten mě objímat a utěšovat, stejně jako teď má
sklon se netrpělivě mračit, když moje vyprávění
nezapadá do hranic, jež mu sám stanovil. Přesto
příznaky té laskavosti vidím stále a někdy se mu

do očí vrátí i ten svit, jenže pak si povzdychne a vrátí se k práci, k sepisování dopisů, jednoho po druhém složených ze slov, jež já nedokážu přečíst, dopisů, jež líčí to, co se stalo tam na kopci a v předchozích i následujících dnech. Žádala jsem ho, aby mi to nahlas přečetl, ale to on nechce. Víím, že psal o věcech, které neviděl ani on, ani já. Víím, že také dal tvar tomu, co já jsem prožila a čeho on byl svědkem, a že si dal záležet, aby ta slova měla váhu a aby jim lidé naslouchali.

Pamatuji si toho příliš; jsem jako vzduch o klidném dni, který zůstává nehybný a ničemu nedovolí uniknout. Svět zadržuje dech a já si držím vzpomínky v sobě.

Takže když jsem mu vyprávěla o těch králíčích, nevykládala jsem o něčem, co jsem už pozapomněla a na co jsem se rozpomněla jen díky jeho naléhání. Podrobnosti toho, co jsem mu řekla, se mnou byly celé roky, stejně jako se mnou zůstávaly ruce nebo paže. Toho dne, dne, o kterém chce vše dopodrobna znát, dne, o kterém chce, abych mu vyprávěla stále znovu a znovu, uprostřed všeho zmateného, uprostřed vší hrůzy a jeku a křiku

přišel blízko ke mně muž, který měl v rukou klec s velikým vzteklym uvězněným ptákem, jeden ostrý zobák a rozhořčený upřený pohled; křídla se nemohla zcela roztáhnout a pták jako by byl z věznění zdeptaný a zuřil. Měl by správně létat, lovit, vrhat se bleskově na kořist.

Ten muž si nesl i pytel, který, jak jsem posléze zjistila, byl plný živých králíků, uzlíčků zběsilé a hrůzou zostřené životní síly. A po všechny ty hodiny na onom kopci, po ty hodiny, jež ubíhaly pomaleji než kterékoli jiné hodiny, vytahoval králíky jednoho po druhém z pytle a strkal je na škvírku pootevřenými dvířky do klece. Pták se vždycky nejdřív pustil do jejich měkkého podbřišku, rozerval králíkovi kůži, až z něj vyhřezly vnitřnosti, a pak mu samozřejmě vyklovl oči. Teď se o tom hovoří snadno, protože to bylo jen mírné rozptýlení od toho hlavního, co se dělo, a snadno se o tom mluví taky proto, že to nedávalo smysl. Nezdálo se, že by měl dravec hlad, i když možná trpěl nějakým hlubším hladem, který nemohla utišit ani živá tkáň zmítajících se králíků. Klec se zpola naplnila zpola mrtvými, ne zcela sežranými

králíky, kteří vydávali podivné kvíkové zvuky. A cukali sebou starými poryvy života. A tvář toho muže jen zářila životní silou, jako by z něj vycházel svit, a kdykoli se podíval na klec a pak na to, co se odehrává kolem něj, div že se neusmíval pochmurným potěšením; a pytel pořád nebyl prázdný.

V tu chvíli jsme si povídali o něčem jiném, taky o těch mužích, kteří poblíž křížů hráli v kostky; hráli o jeho šaty a další majetek, anebo jen tak, pro nic za nic. Jeden z nich mě děsil skoro tolik jako škrtič, který dorazil později. Ten první mi totiž jediný ze všech, kdo tam přes den přicházeli a zase odtud odcházeli, připadal, jako že o mně ví, že mi od něj nejvíc něco hrozí, že nejspíš právě on by se mohl zajímat, kam půjdu, až bude po všem, že právě jej by nejspíš mohli poslat, ať mě přivede zpátky. Tenhle muž, který mě stále pozoroval, zřejmě pracoval pro skupinu mužů s koňmi, kteří jako by někdy vše sledovali z povzdálí. Pokud někdo ví, co vše se ten den dělo a proč, pak tedy tenhle muž, který hrál v kostky.

Bylo by snazší říct, že se ke mně navrací ve snech, ale nenavrací se ani mě nepronásleduje, jako mě pronásledují jiné věci, jiné tváře. Prostě tam byl a víc toho o něm nemohu říct a pozoroval mě a znal mě, a kdyby se teď, po všech těch letech, objevil v těchhle dveřích, s očima přimhouřenýma proti slunci, s pískovými vlasy, které mezitím zeshedivěly, s rukama pořád příliš velkýma oproti tělu, s tím vědoucím a vyrovnaným a klidným výrazem, který drží na uzdě krutost, a za zády by se mu zlomyslně šklebil škrtič, vůbec by mě to nepřekvapilo. Ale v jejich společnosti bych dlouho nevydržela. Stejně jako dva přátelé, kteří mě navštěvují, mají zájem o můj hlas, o mé svědectví, tenhle muž, který hrál v kostky, a s ním i škrtič nebo nějakí další podobní, by nutně měli zájem o moje mlčení. Poznám je, kdyby přišli, a teď už na tom mnoho nesejde, protože zbylých dnů je jen pár; přesto se jich, když jsem při vědomí, dál zoufale děším.

Ve srovnání s nimi byl ten muž s králíky a s dravcem zvláště neškodný; sice krutý, ale zbytečně. Jeho potřeby se daly uspokojit snadno.

Kromě mě si jej nikdo nevšímal a i já si jej všímala snad jen proto, že jako jediná z přítomných jsem dávala pozor na všechno, zcela všechno, co se jen hýbalo, pro případ, že bych mezi těmi muži našla někoho, ke komu by šlo vznést prosbu. A také proto, abych zjistila, co po nás asi budou chtít, až bude po všem, a víc než co jiného proto, abych se zabavila a nemusela aspoň na jedinou chvíličku myslet na urputnou hrůznost toho, co se děje.

Ale je nijak nezajímá ani můj strach, ani strach, který prožívali všichni kolem mě, ten pocit, že někde čekají nějakí muži, kterým řekli, aby nás pozatýkali, kdybychom se pokusili odejít, a že je naprosto vyloučeno, že by nás nebylo potřeba zadržet.

Ten druhý, kdo ke mně chodí, se mi snaží dát svou přítomnost pocítit úplně jinak. Není na něm nic laskavého. Je netrpělivý, znuděný a vše má pevně v rukou. Taky si zapisuje, ale rychleji než ten první, mračí se a jako by si příkyvováním schvaloval vlastní slova. Je snadno popudlivý. Rozzlobit ho můžu třeba jen tím, že si zajdu přes místnost pro talíř. Někdy je těžko odolat pokušení

a nepromluvit k němu, ačkoli vím, že už jen zvuk mého hlasu jej plní podezřením, anebo něčím, co se blíží nechuti. Ale stejně jako jeho kolega mi i on musí naslouchat, protože kvůli tomu tu je. Nemá na vybranou.

Než odešel, řekla jsem mu, že kdykoli jsem za celý život viděla víc než dva lidi pohromadě, viděla jsem i pošetilost a viděla jsem krutost, ale pošetilsti si jeden všimne jako první. Čekal, kdy mu už povím něco jiného, seděl proti mně a trpělivost jej pozvolna opouštěla, protože já se odmítala vrátit k jeho vytouženému námětu: k tomu dnu, kdy jsme ztratili syna a jak jsme jej našli a o čem se mluvilo. Jméno říct nedovedu, prostě ze mě nevyjde; když se to jméno pokouším říct, něco se ve mně zlomí. A tak říkáme „on“, „můj syn“, „náš syn“, „ten, který byl“, „tvůj přítel“, „ten, o koho se zajímáš“. Možná že ještě před smrtí jeho jméno řeknu, anebo se mi povede je někdy večer zašeptat, ale spíš ne.

Jak jsem řekla, shromáždil kolem sebe skupinu ztracených případů, byly to buď děti jako on sám, anebo muži bez otců, anebo muži, kteří

nebyli s to se podívat ženě do očí. Muži, kteří se usmívají jen sami pro sebe, anebo které druzí viděli stárnout, i když ještě byli mladí. Ani jeden z vás není normální, řekla jsem a dívala jsem se, jak ke mně odstrčil talíř se zbytkem jídla, jako by byl trucující dítě. Ano, ztracené případy, řekla jsem. Můj syn shromáždil ztracené případy, ačkoli on sám přese všechno ztracený případ nebyl; dokázal cokoli, dokonce byl s to i zůstat zticha, měl i tuhle schopnost, jež patří mezi ty nejvzácnější, dokázal snadno trávit čas o samotě, byl s to se podívat na ženu, jako by mu byla rovná, a byl vděčný, dobře vychovaný a bystrý. A to vše, řekla jsem, využil jen k tomu, aby vedl z místa na místo skupinu mužů, kteří mu věřili. Nemám ztracené případy ráda, řekla jsem, ale když se dva z vás dají dohromady, není z toho jen pošetilost a obvyklá krutost, ale také zoufalá touha po něčem dalším. Když ty dáš dohromady ztracené případy, řekla jsem a posunula talíř zpátky k němu, nepovede to zhola k ničemu — k nebojácnosti, ctižádosti, prostě k ničemu —, a než se ta skupina rozpadne nebo rozroste, povede to přesně k tomu, co jsem zažila a v čem žiju teď.

Sousedka Farina mi tu občas něco nechává. Někdy jí za to platím. Zpočátku jsem neotevírala, když mi zaklepal na dveře, a ačkoli jsem si brala to, co mi přinesla — ovoce, nebo chleba, nebo vejce, nebo vodu —, neviděla jsem ani žádný důvod s ní mluvit, když jsem pak šla kolem jejích dveří, ba ani žádný důvod dělat, jako že vím, kdo je. A dávala jsem si záležet, abych se vůbec nedotkla té vody, co mi tu nechávala. Chodila jsem si ke studni pro vlastní, i když mě z toho ruce bolely a byly unavené.

Když přišli ti moji návštěvníci, chtěli vědět, co je zač, a já byla ráda, že jim mohu povědět, že nevím a že nemám v úmyslu to zjistit, ani netuším, proč mi tu ty věci nechává, leda snad aby měla výmluvu se cpát někam, kde ji nechtějí. Řekli mi, že musím být opatrná, a nebylo nic těžkého odpovédět, říct, že tohle vím rozhodně líp než oni, a že jestli mi přišli dávat zbytečné rady, asi by měli uvážít, že sem chodit přestanou.

Jenže jak jsem procházela kolem jejích dveří a vídala ji na zápraží, postupně jsem se na ni začala dívat a ona se mi zalíbila. Bylo jedno, že je

maličká, tedy menší než já, a že vypadá slabší, i když je mladší. Zprvu jsem soudila, že žije sama, a domnívala jsem se, že kdyby začala být protivná nebo příliš vlezlá, nějak se s ní vypořádám. Jenže ona sama nežije. To jsem už zjistila. Její manžel je upoután na lože a ona se o něj musí celý den starat; on jen leží v zatemněné místnosti. A její synové jako všichni synové odešli do města shánět lepší práci, anebo lepší zahálku, anebo takové nebo onaké dobrodružství, a Farinu nechali, ať se stará o kozy a terasy s olivovníky, na které je třeba dohlížet a kterým je denně třeba nosit vodu. Jasně jsem jí řekla, že kdyby se její synové kdy vrátili domů, tenhle práh nepřekročí. Jasně jsem jí řekla, že od nich nechci v ničem pomoci. Nechci je vidět u sebe v domě. Trvá mi týdny, než z těchhle místností vyhladím pach mužů, aby se vzduch zase dal dýchat a nebyl od nich znečištěný.

Když jsme se potkaly, začala jsem zdravit pokývnutím. Pořád jsem se na ni nedívala, ale věděla jsem, že zaznamenala tu změnu. A z ní vzešly další změny. Ze začátku to bylo těžké, protože jsem jí těžko rozuměla, a jí jako by to připadalo

podivné, ale nikdy jí to nezabránilo mluvit. Brzy jsem začala chápat většinu jejích slov, anebo dost z nich, a tím jsem se dozvěděla, kam že to každý den chodí a proč tam chodí. Nešla jsem s ní proto, že bych to chtěla. Šla jsem s ní kvůli tomu, že moji návštěvníci, ti muži, kteří chodili dohlížet na poslední roky mého života, zneužívali mé pohostinnosti a kladli příliš otázek a já si myslela, že když se jim někam vytratím, třeba jen na hodinku dvě, naučí je to větší zdvořilosti, anebo ještě lépe, že odejdou.

Neočekávala jsem, že prokletý stín toho, co se stalo, někdy zmizí. Vstoupil mi do srdce jako cosi, co do mě vhání tmu stejně rychle, jako srdce čerpá krev. Anebo to snad byl můj společník, můj podivný přítel, který mě budí v noci a pak znovu ráno a celý den zůstává poblíž. Byla to tíha uvnitř mě, často tak veliká, že nešla unést. Někdy to polevovalo, ale nikdy nemizelo.

Kdovíproč jsem šla s Farinou do chrámu. A jen co jsme vyrazily, už jsem se bavila myšlenkami na to, jak po návratu budeme probírat, kde jsem to byla, a už jsem vymýšlela, co svým návštěvníkům

řeknu. Cestou jsme nemluvíly, a teprve když jsme to měly blízko, Farina prohlásila, že když tam jde, pokaždé prosí jen o tři věci — aby si bohové odvedli jejího manžela do smrti dřív, než prožije ještě horší utrpení, aby byli její synové uchováni při dobrém zdraví a aby k ní byli hodní. Opravdu chceš to první, zeptala jsem se? Aby tvůj manžel zemřel? Ne, odpověděla, nechci, ale bylo by to tak nejlepší. A já si zapamatovala její tvář, výraz na její tváři, jakési světlo v jejích očích v okamžiku, kdy jsme vcházely do chrámu.

A potom si ještě vzpomínám, jak jsem se otočila a uviděla poprvé sochu Artemidy; v té chvílce, kdy jsem se na ni pozorně zadívala, z ní vyzařovala stálost a hojnost, plodnost a ladnost, a možná i krása, možná dokonce i krása. A na okamžik mě to osvítilo; moje vlastní stíny prchly a šly si popovídat s půvabnými stíny ve chrámu. Po několik minut mě zanechaly jakoby ve světle. V mém srdci nebyl jed. Upírala jsem oči na sochu staré bohyně, té, jež toho viděla víc než já a víc také protrpěla, protože toho víc prožila. Pracným dechem jsem se pokusila říct, že jsem se smířila se

stíny, s tou tíhou, s pochmurnou přítomností, jež do mne vstoupila ten den, kdy jsem viděla svého syna spoutaného a zkrvaveného a kdy jsem slyšela, jak křičí, a kdy jsem si myslela, že nic horšího se mi už stát nemůže, jenže pak se hodiny vlekly dál. Byla to mýlka, myslet si, že se nemůže stát nic horšího, a i přes veškerou snahu jsem to nedokázala zarazit a i přes veškerou snahu jsem na to musela myslet a nakonec mě to naplnilo svými zvuky, nakonec mi samotná hrozba těch hodin prostoupila tělem a já šla zpátky od chrámu a ta hrozba mi stále proudila srdcem.

Za ušetřené peníze jsem si od jednoho stříbrotepce koupila nevelkou sošku té bohyně, která ulehčila mojí mysli. A ukryla jsem ji. Ale něco to znamenalo, vědět, že je v domě blízko mě, a pokud to budu potřebovat, můžu k ní v noci šeptem promlouvat. Mohla jsem jí vyprávět o tom, co se stalo a jak jsem se dostala až sem. Mohla jsem jí povídat o tom velikém neklidu, který přišel, když se začaly objevovat ty nové mince a nové výnosy a nová slova označující různé věci. Muži i ženy, lidé, kteří neměli nic, začali mluvit o Jeruzalému,